

TATIANA KRYNICKA* – GDAŃSK

**BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA KUL
JAKO WARSZTAT PRACY IZYDORIANISTY
NA PODSTAWIE WŁASNYCH DOŚWIADCZEŃ¹**

Wybitny dziewiętnastowieczny ukraiński poeta, literat, publicysta, uczony Iwan Franko napisał:

Книги – морська глибина. / Хто в них пірне аж до dna, / Той, хоч і труду
мав досить, / дивнії перли виносить².

(Książki – to morska głębina. / Człowiek, który zanurzy się w nich tak gę-
boko, że sięgnie dna, / zazna wprawdzie wielu trudów, / lecz zdobędzie prze-
dziwne perły).

Książki przemawiają do nas głosem dawno nieżyjących mędrców, towarzyszą ludzkiej samotności, uczą i bawią, a miłujących je hojnie darzą swymi skarbami. Książki pomagają odnaleźć się w świecie, który nas otacza, a zarazem same tworzą pełen zagadek świat, w którym możemy się zgubić i potrzebujemy przewodnika.

W *Imieniu róży* – powieści, której głównym bohaterem jest Biblioteka – uczo-
ny Wilhelm z Baskerville mówi do młodego nowicjusza Adso:

Kiedy czytam tę stronicę, zdaje mi się, że skądś już te słowa znam, i przycho-
dzą mi na myśl zdania podobne, które widziałem gdzie indziej. Wydaje mi się
nawet, że ten tekst mówi o czymś, o czym mówiło się już w dawnych dniach...

Muszę o tym pomyśleć. Może winienem przeczytać inne księgi?

Jakże to? – pyta go Adso – Żeby wiedzieć, o czym mówi jedna księga, musisz
czytać inne? i stwierdza: Dotychczas myślałem, że wszelka księga mówi o
rzeczach, ludzkich albo boskich, które są poza księgami. Teraz zdałem sobie
sprawę, że nierzadko księgi mówią o księgach albo jakby ze sobą rozmawiają³.

* Tatiana Krynicka – dr hab. literaturoznawstwa, adiunkt w Katedrze Filologii Klasycznej, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Gdańskiego, e-mail: tatianatko@yahoo.es

¹ Artykuł jest przeredagowaną wersją referatu wygłoszonego na sympozjum *Zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej KUL warsztatem pracy badacza antyku* zorganizowanej przez BU KUL 28 maja 2013 r. Organizatorom konferencji chciałabym serdecznie podziękować za zaproszenie do udziału, a uczestnikom za życzliwe przyjęcie mojego wystąpienia.

² I. Франко, *Спрофу (19)*, w: *Вибрані твору*, t. 1 Київ 1973, s. 203.

³ U. Eco, *Imię róży*, tłum. z włoskiego A. Szymanowski, Kraków 2004, s. 286-287.

Jako książka, której znajomość jest konieczna do zrozumienia wielu innych książek, pisarzy i czytelników jawią nam się z perspektywy wieków *Etymologie* Izydora z Sewilli – pierwsza średniowieczna encyklopedia obejmująca wiadomości ze wszystkich ówczesnie znanych dziedzin wiedzy, od *trivium* i *quadrivium* poprzez m.in. medycynę, historię, teologię, etnografię, biologię, geografę, uprawę roli, sztukę wojskową, budownictwo, aż do prowadzenia gospodarstwa domowego. Pokolenia uczonych pełnymi garściami czerpały z niej wiadomości o świecie. Dziś w naszym posiadaniu jest ponad 1.000 manuskryptów z tekstem encyklopedii, a zatem w średniowieczu istniało ich przypuszczalnie około 10.000⁴. *Etymologie* były w średniowiecznej Europie zachodniej książką najczęściej – po Biblii – przepisywaną i czytaną, a także wykorzystywaną jako źródło, uzupełnianą, dopisywaną, naśladowaną, tłumaczoną, komentowaną i konsultowaną⁵.

Izydor podjął się napisania tak wielkiego dzieła, zarówno pod względem znaczenia, jak też objętości – na *Etymologie* składa się 7.500 haseł⁶ – czyniąc zadość uporczywym prośbom rozmiłowanych w wiedzy przyjaciół i wielbicieli jego niezwykłej erudycji – wizygockiego króla Sisebuta oraz Braulia, biskupa Saragossy; im też encyklopedię dedykował. Biorąc jednak pod uwagę głębokie zaangażowanie Sewilczyka w dzieło odrodzenia wizygockiego państwa, jego gorącą troskę o losy hiszpańskiego Kościoła, zdajemy sobie sprawę, iż w rzeczywistości skierował *Etymologie* do wszystkich, którzy pragnęli zdobywać wiedzę. Izydor był świadom, że niewiedza jest matką wszystkich błędów, że szczególnie groźna jest niewiedza kapłanów⁷; że niewykształcony kapłan jest bezużyteczny⁸. Dlatego mimo licznych obowiązków, którym powinien był sprostać – był doradcą wizygockich królów, przewodniczył synodom, troszczył się o rozwój życia zakonnego, zasłynął jako opiekun ubogich i wspinały kaznodzieja – upatrywał jedną ze swoich najważniejszych biskupich powinności w krzewieniu wiedzy. Stworzył liczne dzieła o charakterze doktrynalnym, egzegetycznym, historycznym, grama-

⁴ J.N. Hillgarth, *Isidore of Seville*, w: *Dictionary of the Middle Ages*, ed. by J. R. Strayer, vol. 6, New York 1985, s. 564, podają za L. Mair Davies, *Isidorian Texts and the Hibernensis*, „Peritia”, 11 (1997) s. 207-249, zwł. s. 222.

⁵ J.N. Hillgarth, *Ireland and Spain in the Seventh Century*, „Peritia”, 3 (1984) s. 1-16, zwł. s. 9-10; K. Vossler, *San Isidoro*, „Arbor”, 2 (1944), s. 19-20, przytaczam za C. López Bravo, *El legado iusfilosofico [sic!] de San Isidoro de Sevilla. Ley y derecho en el libro V de las Etimologías*, „Isidorianum”, 23 (2003) s. 9-30, zwł. s. 13; J. Fontaine, *Introduction*, w: *Isidore de Séville, Traité de la Nature*, edité par J. Fontaine, Bordeaux 1960, s. 1-139, zwł. s. 19; C. Codoñer, *La suerte de los libros*, „Filologia mediolatina”, 9 (2002) s. 35-50, passim. E.R. Curtius nazywa *Etymologie* „podstawowym dziełem” średniowiecza, por. *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. z niemieckiego A. Borowski, Kraków 1997, s. 28.

⁶ M.C. Díaz y Díaz, *Introducción general a San Isidoro de Sevilla*, w: *San Isidoro de Sevilla, Etimologías. Edición bilingüe, texto latino, versión española y notas* por J. Oroz Reta, M.-A. Marcos Casquero, t. 1-2, *Biblioteca de Autores Cristianos* 433-434, Madrid 1982, t. 1, s. 1-257, zwł. s. 189.

⁷ Por. *Concilium Toletanum IV* (a. 633), can. 25 (*Concilios visigóticos y espano-romanos*, ed. J. Vives, Barcelona-Madrid 1963, s. 202): „Ignorantia mater cunctorum errorum maxime in sacerdotibus vitanda est”. Cytuję za: M. Starowieyski, *Przygotowanie do kapłaństwa w Hiszpanii Wizygockiej*, „Vox Patrum” (dalej: VoxP), 13-15 (1993-1995) z. 24-29, s. 275-283, zwł. s. 279, n. 21.

⁸ Por. *Isid. Sent.* III 35, 1a; 36, 1.

tycznym i dydaktycznym, najważniejszym spośród których są *Etymologie*. We wszystkich swoich pismach dzielił się z czytelnikami wiadomościami zdobytymi w latach młodości, którą spędził u boku swego brata, bpa Sewilli Leandra, w zaciszu biskupiej biblioteki, studiując Biblię, jak również pisma autorów chrześcijańskich i klasycznych, wielkich mistrzów słowa oraz ich bezimiennych komentatorów, czytając i sporządzając notatki z tego, co przeczytał⁹.

Uczeni kształcą się w szkołach, ale rodzą się w bibliotekach. Erudyta, kompilator, nauczyciel pokoleń Izydor urodził się w bibliotece sewilskich biskupów. To tutaj sięgają początkami wszystkie prace Sewilczyka, to stąd jego encyklopedia wyruszyła w szeroki świat, przekraczając Pireneje i przepływając morza, aby zagościć we wszystkich znaczących bibliotekach klasztornych, księgozbiorach karolińskich szkół i średniowiecznych uniwersytetów¹⁰, aby w roku 1100 znaleźć się również w katalogu biblioteki katedralnej krakowskiej¹¹. By zrozumieć pisma wielu średniowiecznych autorów, trzeba przeczytać *Etymologie*. By zrozumieć *Etymologie*, trzeba zwrócić się do źródeł wiedzy o świecie ich autora. Uczony, który chce rzetelnie zbadać dorobek biskupa erudyty i sprawiedliwie go ocenić, powinien najpierw postawić pytanie o jego macierz – bibliotekę sewilskich biskupów. Czyje dzieła gromadziła? W jakich językach były spisane? Czy były tu obecne w oryginalnej, kompletnej postaci, czy też w postaci przeróbek, ekscerptów, wyciągów? Skąd Izydor czerpał wiadomości o kosztownych kamieniach, które spadają na ziemię w czasie burzy tam, gdzie uderzyła błyskawica (*gemma ceraunia*)¹²; o rumianych krustumijskich gruszkach i wonnej paczulce¹³, o pomysłowych mrówkach, zawziętych molach i pijaczkach drozofilach¹⁴? Czy był wobec swych źródeł krytyczny? Po które z nich sięgał najchętniej? Komu

⁹ O życiu i spuściźnie Izydora z Sewilli por. J. Fontaine, *Isidore de Séville. Genèse et originalité de la culture hispanique au temps de Wisigoths*, Turnhout 2001; T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, Kraków 2007.

¹⁰ Morskie i lądowe szlaki, którymi wędrowały przez Europę dzieła Izydora, omawia J. Fontaine, por. *Isidoro di Siviglia e la cultura del suo tempo*, w: tenże, *Culture et spiritualité en Espagne du IVe au VIIe siècle*, London 1986, s. 41-44. O recepcji dzieła Izydora w Hiszpanii i poza jej granicami por. także C.M. Aherne, *Late Visigothic Bishops, their Schools and the Transmission of Culture*, „Traditio”, 22 (1966) s. 435-444, zwł. s. 440; A.E. Anspach, *Das Fortleben Isidors im VII. bis IX. Jahrhundert*, w: *Miscellanea Isidoriana. Homenaje a S. Isidoro de Sevilla en el XIII centenario de su muerte 636 – 4 de abril – 1936*, Romae 1936, s. 323-356, passim; M.C. Díaz y Díaz, *Isidoro en la Edad Media hispana*, w: tenże (red.), *Isidoriana*, León 1961, s. 345-388, passim; L. López Santos, *Isidoro en la literatura medieval castellana*, w: *Isidoriana*, León 1961, s. 401-444.

¹¹ T. Michałowska, *Średniowieczna teoria literatury w Polsce. Rekonstrukcja*, Wrocław 2007, s. 68-69, 136-138.

¹² Por. *Etym. XVI* 13, 5-6.

¹³ Por. *Etym. XVII* 7, 15; 9, 2.

¹⁴ Por. *Etym. XII* 3, 10; 5, 11; 8, 16. Por. T. Krynicka, *Pomysłowe mrówki, zawzięte mole i muszki pijaczki: owady w XII księdze „Etymologii” Izydora z Sewilli*, w: *Materiały pokonferencyjne III konferencji z cyklu «Bestiarium» – „Owady-Robaki-Insekty”*, którą zorganizowało Interdyscyplinarne Koło Naukowe Doktorantów Filologicznego Studium Doktoranckiego UG (Gdańsk, 9 kwietnia 2013 r.), via: http://www.ikndok.ug.edu.pl/upload/files/30/owady_publicacja.pdf (dostęp 19 czerwca 2015 r.).

najwięcej zawdzięczał? Za kim powtarzał błędy? Jaką metodę stosował przy redagowaniu własnych pism? Gdy zauważał, że powszechnie nadużywa się mówienia o złożeniu człowieka z duszy i ciała, podczas gdy w rzeczywistości pochodzi on z ziemi¹⁵, wyrażał swoją, czy cudzą opinię? Gdzie przebiega granica pomiędzy wyobrażeniami o świecie autorów, których pisma czytał, a jego własną wizją świata? Czy możemy tę granicę ustalić? Czy powinniśmy próbować¹⁶?

Bibliotheca est locus ubi reponuntur libri; biblos enim Graece liber, theke repositorium dicitur

– tak wyjaśnia źródłosłów słowa *biblioteka* autor *Etymologii*¹⁷. O bibliotece sewilskich biskupów wiemy bardzo niewiele. Nie możemy wykluczyć, że jej mury ozdobione były – zgodnie ze starożytnym zwyczajem – skomponowanymi przez Izydora epigramatami, które w licznych rękopisach zostały przekazane pod tytułem *Versus in bibliotheca*. Biskup Sewilli prezentuje w nich czytelnikowi autorów, których dzieła znajdują się w jego księgozbiorze oraz wyraża swoją opinię o ich twórczości¹⁸. Na honorowym pierwszym miejscu wymienia księgę ksiąg – Biblię. W kolejnych epigramatach wylicza pisarzy chrześcijańskich – sławnego Orygenesesa, mędrca o słowie donośnym jak grom Hilarego z Poitiers, znakomitego Ambrożego, słynnego tłumacza Hieronima, nauczyciela cnoty Jana Chryzostoma, wymownego Cypriana, papieża Grzegorza Wielkiego i biskupa Sewilli Leandra, a także Augustyna, który zdaniem Izydora wystarczy za wszystkich innych¹⁹. Wymienia historyków Euzebiusza i Orozjusza oraz prawników Teodozjusza, Pawła i Gajusza. Czytelnikowi, który nie chce czytać poetów pogańskich, poleca utwory Prudencjusza, Awita, Juwenkusa i Seduliusza²⁰.

Nie ulega wątpliwości, że epigramaty poświęcone bibliotece nie opisywały całego księgozbioru biskupów Sewilli. Izydor nie wymienił w nich bowiem licznych autorów, których dzieła z pewnością znał, gdyż w różny sposób nawiązywał do nich w swoich pismach²¹. A zatem koło się zamyka: by zrozumieć spuściznę Sewilczyka, powinniśmy poznać jego bibliotekę; by dotrzeć do tej biblioteki, powinniśmy wnikliwie pochylić się nad jego książkami i podążyć w kierunkach, które nam wskażą, do innych książek, do innej biblioteki, biblioteki istniejącej dziś i gromadzącej w swych murach pisma, które znajdowały się również w zaginionej w odmetach wieków bibliotece biskupów Sewilli.

¹⁵ Por. *Etym. XI 1*, 4-5. Por. M. Szram, *Ciało zmartwychwstałe w myśli patrystycznej przelomu II i III wieku*, Lublin 2010, s. 239, n. 125.

¹⁶ T. Krynicka, *Świat roślin w XVII księdze „Etymologii” Izydora z Sewilli*, Lublin 2007, s. 15-20.

¹⁷ Por. *Etym. XV 5*, 5.

¹⁸ T. Krynicka, *Wstęp*, w: *Św. Izydor z Sewilli, Wiersze (Versus, CPL 1212)*, VoxP, 27 (2007) z. 51-52, s. 565-580, zwł. s. 566-568.

¹⁹ Por. *Versus VII*: „Quamvis multorum placeat prudentia libris, /Si Augustinus adest, sufficit ipse tibi”.

²⁰ Por. *Versus III-XVI*. Tłum. polskie por. j.w., s. 571-576.

²¹ J. Sánchez Martín (*Introducción*, CCL 113A, s. 28-29) utrzymuje, że w *Versus II* Izydor czyni aluzję do antologii i komentarzy gramatyków, które stanowią jedno z głównych źródeł jego wiedzy o świecie. Za nim przyjmuje to polski tłumacz (*Wiersze*, s. 582), nie jest to jednak pewne.

Gdy w czerwcu 2001 roku podjęłam decyzję o rozpoczęciu studiów doktorskich na seminarium prowadzonym przez ks. prof. A. Eckmanna w Katedrze Literatury Wczesnochrześcijańskiej Instytutu Filologii Klasycznej, skierowałam swe kroki do Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. W poszukiwaniu tematu krążyłam między półkami, wyciągając kolejne tomy, tomiki, tomiszcza. *Hexaameron* św. Ambrożego²²? *Wieńce męczeńskie*²³? *Hisperica Famina*²⁴? *Ostatecznie w tym miejscu, gdzie martwi żyją, a niemi mówią, przemówił do mnie autor, który znalazł dorobek biskupa Mediolanu*²⁵, *podziwiał miodopłynnego Prudencjusza*²⁶, *uczył iryjskich mnichów łaciny i greki*²⁷ – *Izydor z Sewilli*.

Biblioteka KUL posiada w swoich zbiorach wszystkie pisma uczonego Sewilczyka. Większość z nich czytelnik znajdzie jedynie w wersji wydanej przez J.P. Migne'a, a więc w tomach 81-83 *Seriei Latinae Patrologiae Cursus Completus*²⁸. *Obszerny tekst Etymologii* zajmuje 655 kolumn tomu 82²⁹.

Szczególną wartość dla badaczy mają znajdujące się w naszej bibliotece dzieła uczonego biskupa wydane w nowszych zbiorach i seriach. Do nich należą: będący kontynuacją pism o tymże tytule Swetoniusza, Hieronima oraz Gennadiusza z Marsylii traktat *De viris illustribus (O sławnych mężach)*, zaopatrzony we wstęp, komentarz, tłumaczenie hiszpańskie i wydany przez C. Codoñer Merino w 1964 r. w Salamance³⁰; wydany przez J. Fontaine'a w 1960 r. w Bordeaux traktat *De rerum natura (O naturze rzeczy)*³¹ – swego rodzaju podręcznik historii naturalnej i kosmogonii, napisany przez Izydora dla uspokojenia wzburzonych umysłów mieszkańców wizygockiej Hiszpanii, którzy 2 sierpnia 612 r. byli świadkami całkowitego zaćmienia słońca. W serii *Corpus Christianorum. Series Latina* (CCL) ukazały się i są dostępne w Czytelni Filozoficzno-Teologicznej KUL: *De ecclesiasticis officiis (O powinnościach kościelnych)* – traktat poświęcony liturgii chrześcijańskiej oraz obowiązkom chrześcijan różnych stanów, krytyczne wydanie którego, przygotowane przez C. M. Lawsons ukazało się jako

²² *Sant' Ambroggio. Opera omnia. Opere exegetiche I. I sei giorni della Creazione, recensuit C. Schenkl, introduzione, traduzione, note e indici di G. Banterle, Milano 1979; Ambroży, święty, Hexaameron, tłum. W. Szoldrski, wstęp A. Bogucki, Warszawa 1969.*

²³ *Prudenti Clementis Aureliani Carmina, cura et studio M.P. Cuningam, CCL 126, Turnholiti 1966; Prudencjusz, Wieńce męczeńskie (Peristephanon). Przedślowie, Epilog, tłum. M. Brożek, wstęp i oprac. M. Starowieyski, Kraków 2006.*

²⁴ *The Hisperica Famina: I. The A-Text, edited by M.W. Herren, Toronto 1974.*

²⁵ Por. *Versus VI*: „Ambrosius doctor, signis insignis et hymnis, / enitet hic titulis, enitet eloquiis”.

²⁶ Por. *Versus XI 3*: „eximio dulcis Prudentius ore”.

²⁷ P.G. Rusche, *Isidore's „Etymologiae” and the Canterbury Aldhelm Scholia*, „Journal of English and Germanic Philology”, 104 (2005) s. 437-455, zwł. s. 437; Díaz y Díaz, *Introducción general*, s. 171-172; W. Berschin, *Grecko-łacińskie średniowiecze. Od Hieronima do Mikołaja z Kuzy*, tłum. z niemieckiego K. Liman, Gniezno 2003, s. 41, 150-152.

²⁸ *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (dalej: PL), red. J. P. Migne, t. 81-83.

²⁹ *Sancti Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum libri XX*, w: PL 82, col. 73-728.

³⁰ *El „De viris illustribus” de San Isidoro*, estudio y edición crítica de C. Codoñer Merino, Salamanca 1964.

³¹ Por. prz. 5.

tom 113 w 1989 r.³²; wydane przez P. Cazier w 1998 r. *Sententiae* (*Sentencje*) – pierwsza summa teologiczna oraz swego rodzaju vademecum codziennego życia dla wyznawców Chrystusa (tom 111)³³; znajdujący się na pograniczu mistyki i gramatyki traktat *Synonyma* (*Synonimów o żalu duszy grzesznika dwie księgi*) – jedno z najciekawszych pism Izydora, w którym stan udręczonej grzesznej duszy człowieka oraz rady dotyczące prowadzenia godnego chrześcijanina życia przedstawia on za pomocą bardzo dużej ilości synonimów (t. 111B, rok wydania 2009, autor krytycznego wydania – J. Elfassi)³⁴; wreszcie wspomniane *Versus* (*Wiersze*) – wydawca J. Sánchez Martín, 2000 r., t. 113A³⁵. W t. 111A omawianej serii ukazała się w roku 2006 opracowana przez M. A. Andrés Sanz księga druga traktatu *Differentiae* (*Różnice*), w której Sewilczyk opisuje różnice zachodzące między rzeczami i zjawiskami w otaczającej nas rzeczywistości; pisze o stworzeniu świata, demonach i aniołach, omawia budowę ludzkiego ciała, opisuje duszę i ducha, rozum, pamięć i wolę, porusza zagadnienia związane z chrześcijańską moralnością i duchowością: wiarą i czynami, a także wiarą, nadzieją i miłością, cnotami i wadami³⁶. W 2003 r. (t. 112) J. Carlos Martín wydał *Chronica* (*Kronikę*), w której Izydor omawia najważniejsze wydarzenia uniwersalnej historii od stworzenia świata do 615 r. po Chr.³⁷; w 2006 r. (t. 113B) *Scripta de vita Isidori Episcopi Hispalensis* – pisma o życiu Izydora autorstwa Brauliona, diakona Redemptusa i późniejszy żywot świętego anonimowego autora³⁸.

Pierwsze i jedyne pełne krytyczne wydanie *Etymologii* w dzisiejszym rozumieniu tego terminu, czyli z uwzględnieniem licznych rękopisów dzieła i aparatem krytycznym, przygotowane przez W.M. Lindsaya ukazało się w Oksfordzie w 1911 r.³⁹. Biblioteka Uniwersytecka KUL dysponuje wznowieniem tego wydania z 1971 r.⁴⁰. Ostatnie dekady zaowocowały jednak licznymi krytycznymi wydaniami

³² Isidorus Episcopus Hispalensis, *De ecclesiasticis officiis*, edidit C. M. Lawson, CCL 113, Turnholti 1989.

³³ Isidori Hispalensis, *Sententiae*, edidit P. Cazier, CCL 111, Turnholti 1998; Izydor z Sewilli, *Sentencje*, tłum. i oprac. T. Krynicka, Kraków 2012.

³⁴ Isidori Hispalensis episcopi, *Synonyma*, edidit J. Elfassi, CCL 111B, Turnholti 2009.

³⁵ Isidori Hispalensis, *Versus*, edidit J.M. Sánchez Martín cum commentario et translatione, CCL 113A, Turnholti 2000, s. 207-250; opis bibliograficzny przekładu polskiego czytelnik znajdzie w prz. 18.

³⁶ Isidori Hispalensis, *Episcopi Differentiae II*, edidit M.A. Andrés Sanz, CCL 111A, Turnholti 2006.

³⁷ Isidori Hispalensis, *Chronica*, edidit J. C. Martín, CCL 112, Turnholti 2003.

³⁸ *Scripta de vita Isidori Hispalensis Episcopi*, edidit J. C. Martín, CCL 113B, Turnholti 2006.

³⁹ Isidori Hispalensis Episcopi, *Etymologiarum sive originum libri XX*, edidit W.M. Lindsay, Oxford 1911. Historię drukowanych wydań „Etymologii” śledzi M.C. Díaz y Díaz, por. *Introducción general*, s. 226-236.

⁴⁰ Isidori Hispalensis Episcopi, *Etymologiarum sive originum libri XX*, edidit W. M. Lindsay, t. 1-2, Oxford 1971.

mi poszczególnych ksiąg *Etymologii*: drugiej⁴¹, trzeciej⁴², piątej⁴³, szóstej⁴⁴, siódmej,⁴⁵ ósmej⁴⁶, dziewiątej⁴⁷, dziesiątej,⁴⁸ dwunastej⁴⁹, trzynastej⁵⁰, czternastej⁵¹, piętnastej⁵², szesnastej⁵³, siedemnastej⁵⁴, dziewiętnastej⁵⁵, dwudziestej⁵⁶. Biblioteka KUL dysponuje wydaniem księgi II *De rhetorica et dialectica*, księgi XII *De animalibus* oraz księgi XVII *De agricultura*⁵⁷. *Wszystkie ukazały się w serii wydawniczej Auteurs Latins du Moyen Âge* w Paryżu, w latach 80. ubiegłego wieku. Tekst każdej został przygotowany do druku, przetłumaczony na język angielski (ks. II) lub francuski (ks. XII, XVII), a także zaopatrzone we wstęp i szczegółowy, rozbudowany komentarz przez znakomitych znawców w dziedzinie antycznej literatury (ks. II – P.K. Marshall)⁵⁸ oraz grecko-lacińskiej wiedzy

⁴¹ Isidorus Hispalensis, *Etymologiae II: De rhetorica et dialectica*, text edited and translated with introduction and annotations by P. K. Marshall, Paris 1983.

⁴² Isidore de Séville, *Étymologies. Livre III: De mathematica*, texte établi par G. Gasparotto avec la collaboration de J.-Y. Guillaumin, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin, Paris 2009.

⁴³ Isidoro de Sevilla, *Etimologías. Libro V. De legibus – De temporibus*, introducción y edición crítica con fuentes, traducción y notas por V. Yarla Urquiola, F. J. Andrés Santos, Paris 2013.

⁴⁴ Isidoro de Sevilla, *Etimologías. Libro VI. De las Sagradas Escrituras*, introducción, edición crítica, traducción y notas por C. Chaparro Gómez, Paris 2012.

⁴⁵ Isidore de Séville, *Étymologies. Livre VII: Dieu, les anges, les saints*, texte établi par J.-Y. Guillaumin, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin et P. Monat, Paris 2012.

⁴⁶ Isidori Hispalensis, *Etymologiarum liber octavus de ecclesia et sectis*, texte établi, traduit et commenté par S. de Clauzade de Maziex, Paris 1977.

⁴⁷ Isidore de Séville, *Étymologies. Livre IX: Les langues et les groupes sociaux*, texte établi, traduit et commenté par M. Reydellet, Paris 1984.

⁴⁸ Isidoro di Siviglia, *Etimologie. Libro XI. De homine et portentis*, a cura di F. Gasti, Paris 2010.

⁴⁹ Isidore de Séville, *Étymologies. Livre XII: Des animaux*, texte établi, traduit et commenté par J. André, Paris 1986.

⁵⁰ Isidoro di Siviglia, *Etimologie, libro XIII: De mundo et partibus*, edizione, traduzione e commento a cura di G. Gasparotto, Paris 2004.

⁵¹ Isidore de Séville, *Étymologies. Livre XIV: De Terra*, texte établi, traduit et commenté par O. Spevak, Paris 2011.

⁵² Isidore de Séville, *Étymologies. Livre 15: Les constructions et les terres*, texte établi, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin, P. Monat, Besançon 2004.

⁵³ Isidoro de Sevilla, *Etimologías XVI*, introducción y edición crítica con fuentes, traducción y notas por J. Feáns Landeira, Santiago de Compostela 1995.

⁵⁴ Isidore de Séville, *Étymologies. Livre XVII: De l'agriculture*, texte établi, traduit et commenté par J. André, Paris 1981.

⁵⁵ Isidoro de Sevilla, *Etimologías, Libro XIX: de naves, edificios y vestidos*, introducción, edición crítica, traducción y notas por M. Rodríguez-Pantoja, Sevilla 1974.

⁵⁶ Isidoro de Sevilla, *Libro XX de las Etimologías*, introducción, edición crítica, traducción y notas por A. Balóira Bértolo, Santiago de Compostela 1975; Isidore de Séville, *Étymologies. Livre XX. De penu et instrumentis domesticis et rusticis*, texte établi, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin, Paris 2010.

⁵⁷ Por. prz. 41, 49, 54.

⁵⁸ Por. Aulus Gellius *Noctes Atticae (books 1-10)*, edited by P.K. Marshall, Oxford 1968.

przyrodniczej (ks. XII i XVII - J. André)⁵⁹. Wspomniane wydania tekstów stanowią wyjątkową pomoc dla początkującego badacza, któremu, choćby otrzymał najlepsze przygotowanie filologiczne, brakować może umiejętności poruszania się w meandrach starożytnej literatury fachowej. Muszę wyznać, iż właśnie zapoznanie się z księgą XVII *Etymologii* wydaną przez J. André zachęciło mnie do podjęcia studium nad wiedzą botaniczną Izydora. Dlatego też chciałabym gorąco apelować do władz KUL i hojnych darczyńców o wyasygnowanie funduszy, które umożliwiłyby Bibliotece Uniwersyteckiej KUL zakup wspomnianych wydań pozostałych ksiąg Izydorowej encyklopedii. Ich sprowadzenie z pewnością zaowocuje nowymi wartościowymi pracami naukowymi poświęconymi *Etymologiom*.

W murach Biblioteki KUL znalazłam liczne prace autorstwa profesora J. Fontaine'a – wspaniałego przewodnika po świecie biskupa Sewilli⁶⁰. Ten francuski uczony zapoczątkował renesans studiów izydoriańskich publikując w 1959 r. w Paryżu rozprawę zatytułowaną *Isidore de Séville et la culture classique dans l'Espagne wisigothique*. Praca ta, uzupełniona w 1983 r. o zawierający obszerną bibliografię tom trzeci⁶¹, wciąż pozostaje obowiązkową i podstawową lekturą dla każdego izydorianisty. Francuski uczony dokonał w niej analizy tekstu pierwszych trzech ksiąg *Etymologii*, podjął próbę ustalenia źródeł encyklopedysty, omówił sposób ich wykorzystania, określił wizerunek epoki, w której żył i tworzył Izidor, jak również ukazał oryginalność dzieła Wielkiego Sewilczyka, niegdyś traktowanego przez wielu, według trafnego określenia H.-I. Marrou, wyłącznie jako zbiór fiszek, w którym, każdy może znaleźć potrzebne mu wiadomości o świecie antycznym⁶².

W Bibliotece KUL dostępne są ponadto inne, pomniejsze, lecz ważne dla zrozumienia dorobku Izydora prace J. Fontaine'a⁶³, a także poświęcone Sewilczykowi publikacje innych uczonych. Na pierwszym miejscu wśród nich pragnę wymienić książkę pod tytułem *Liturgia mozarabska (hiszpańsko-wizygocka)*

⁵⁹ G. Philippart, „*Etymologiarum liber XVII*” d'Isidore de Séville. À propos d'une édition récente, „*Scriptorium*”, 37 (1983) nr 2, s. 290-294, zwł. s. 290-291.

⁶⁰ Profesor J. Fontaine (1922-2015) – wybitny badacz historii i literatury późnego antyku. Był inicjatorem powstania i pierwszym przewodniczącym Towarzystwa Przyjaciół KUL w Paryżu, waleśnie przyczynił się do wzbogacenia księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej. W 1990 r. otrzymał tytuł Doktora Honoris Causa KUL. Por. http://www.kul.pl/zyciorys-prof-jacquesa-fontaine,art_12136.html (dostęp 7. 06. 2015 r.); T. Krynicka, *Profesor Jacques Fontaine (22 IV 1922 - 31 V 2015)*, *VoxP*, 35 (2015) z. 63, s. 731-738, zwł. s. 736-737.

⁶¹ J. Fontaine, *Isidore de Séville et la culture classique dans l'Espagne wisigothique*, t. 1-2, Paris 1959; t. 3, Paris 1983.

⁶² H.-I. Marrou, *Isidore de Séville et les origines de la culture médiévale*, „*Revue historique*”, 235 (1966) s. 39-46.

⁶³ J. Fontaine, *Chrześcijańska literatura łacińska. Rys historyczny*, tłum. z francuskiego J. Słomka, Tarnów 1997; tenże, *Culture et spiritualité en Espagne du IVe au VIIe siècle*, London 1986; tenże, *Le sacré antique vu par un homme du VIIe siècle*, „*Bulletin de l'Association G. Budé*”, 48(1989) s. 394-405; tenże, *Poésie et liturgie: sur la symbolique chrétienne des luminaires, de Prudence à Isidore de Séville*, w: tenże, *Études sur la poésie latine tardive d'Ausone à Prudence*, Paris 1980, s. 184-213; tenże, *Théorie et pratique du style chez Isidore de Séville*, „*Vigiliae Christianae*”, 14 (1960) s. 65-101.

w dziele „*De ecclesiasticis officiis*” św. Izydora z Sewilli. Studium historyczno-liturgiczne autorstwa wybitnego liturgisty, asystenta Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego ks. M. Kordela (1892-1936)⁶⁴. Praca ta ukazała się w Krakowie w 1935 r.⁶⁵, wyprzedzając o rok wydane w Rzymie dla uczczenia 1300 rocznicy śmierci biskupa Sewilli *Miscellanea Isidoriana*, które zawierają 16 artykułów najwybitniejszych badaczy literatury patrystycznej oraz spuścizny literackiej Izydora⁶⁶; wyprzedzające o dekady – poświęcone Sewilczykowi prace uczonych hiszpańskich, francuskich, niemieckich, które ukazały się już po roku 1960. W naszej bibliotece dostępne są książki Hiszpana – ks. J. Madoza⁶⁷, Francuza – P. Caziera⁶⁸, Niemca – H.J. Diesnera⁶⁹, a także najnowsza praca poświęcona autorowi Etymologii autorstwa Anny Ledzińskiej pod tytułem *Gramatyka wobec sztuk wyzwolonych w pismach Izydora z Sewilli: «origo et fundamentum liberalium litterarum»*⁷⁰.

Czytelnik Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, który zechce poznać Izydora z Sewilli, powinien skorzystać również z opracowań, których lektura pomaga zrozumieć środowisko kulturowe uczonego biskupa, a także ukazujących szersze – średniowieczne europejskie tło jego działalności. Spośród nich chciałabym wymienić prace zbiorowe *Visigothic Spain: New Approaches* pod redakcją E. Jamesa (Oksford 1980)⁷¹ oraz *L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique* pod redakcją J. Fontaine'a i C. Pellistrandi (Madрид 1992)⁷², czy przetłumaczone na polski *Kategorie średniowiecznej kultury* A. Gurewicza⁷³, *Edukacja i kultura w Europie Zachodniej (VI-VIII wiek)* P. Riché⁷⁴, *Geneza kultury europejskiej V-VIII w.* M. Ban-

⁶⁴ W. Świerżawski, *Formacja liturgiczna. Wstęp Biblii i Liturgii w dopełniającym się współdziałaniu biblisty i liturgisty* – ks. Jana Korzonkiewicza i ks. Michała Kordela, www.kkbids.episkopat.pl/uploaded/a22/11%20WIEZ.pdf (dostęp 19. 06. 2015 r.).

⁶⁵ M. Kordel, *Liturgia mozarabska (hiszpańsko-wizygocka) w dziele „De ecclesiasticis officiis” św. Izydora z Sewilli. Studium historyczno-liturgiczne*, Kraków 1935. Por. tenże, *W 1300 rocznicę czwartego synodu tolekańskiego*, „Mysterium Christi”, 5 (1933/1934) s. 11-17.

⁶⁶ Por. m.in. J.A. de Aldama, *Indicaciones sobre la cronología de las obras de San Isidoro*, w: *Miscellanea Isidoriana*, Roma 1936, s. 57-90; B. Altaner, *Der Stand der Isidorforschung. Ein kritischer Bericht über die seit 1910 erschienene Literatur*, w: tamże, s. 1-32; C. Eguía Ruiz, *Un insigne editor de S. Isidoro, el P. Faustino Arévalo*, w: tamże, s. 364-384; E. Elorduy, *S. Isidoro. Unidad orgánica de su educación reflejada en sus escritos*, w: tamże, s. 293-322; J. Madoz, *El Florilegio Patristico del II Concilio de Sevilla (a. 619)*, w: tamże, s. 177-220; M.S. Zarb, *Sancti Isidori cultus erga Sacras Litteras*, w: tamże, s. 91-134.

⁶⁷ J. Madóz, *San Isidoro de Sevilla. Semblanza de su personalidad literaria*, León 1960.

⁶⁸ P. Cazier, *Isidore de Séville et la naissance de l'Espagne catholique*, Paris 1994.

⁶⁹ H.J. Diesner, *Isidor von Sevilla und seine Zeit*, Berlin 1973; tenże, *Isidorus von Sevilla und das westgotische Spanien*, Berlin 1977.

⁷⁰ A. Ledzińska, *Gramatyka wobec sztuk wyzwolonych w pismach Izydora z Sewilli: «origo et fundamentum liberalium litterarum»*, Kraków 2014.

⁷¹ *Visigothic Spain: New Approaches*, edited by E. James, Oxford 1980, s. 243-250.

⁷² *L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique*, par J. Fontaine, C. Pellistrandi, Madrid 1992.

⁷³ A. Гуревич, *Категории средневековой культуры*, Москва 1972.

⁷⁴ P. Riché, *Edukacja i kultura w Europie Zachodniej (VI-VIII wiek)*, tłum. z francuskiego M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 1995.

niarda⁷⁵. Biblioteka KUL nie zawiodła mnie również wówczas, gdy chcąc poznać źródła, z których Izidor czerpał swą wiedzę o świecie, szukałam prac dotyczących innych antycznych autorów oraz ich spuścizny. Znalazłam tu niemal wszystkie potrzebne mi przy pisaniu pracy teksty oryginalne, a także opracowania, spośród których chciałabym wymienić: prace z historii literatury łacińskiej autorstwa H. Bardona⁷⁶ i M. von Albrechta⁷⁷ oraz z historii literatury patrystycznej: J. de Ghellincka⁷⁸, ks. J. M. Szymusiaka i ks. M. Starowieyskiego⁷⁹, B. Altanera⁸⁰; liczne prace o starożytności P. Grimala⁸¹, fundamentalną *Literaturę europejską i łacińskie średniowiecze* E. R. Curtiusa⁸², znane i mniej znane słowniki i encyklopedie: *Słownik pisarzy antycznych* pod red. A. Świderkówny⁸³, *Enciclopedia Dantesca*⁸⁴ i *Enciclopedia Virgiliiana*⁸⁵, *Enciclopedia lingüística hispanica*⁸⁶.

Wyjątkowo wiele wartościowych artykułów związanych z dorobkiem Izidora zawierają zgromadzone w zbiorach Biblioteki KUL czasopisma. Do najbardziej przydatnych dla izydorianisty należą m.in.: „Emerita”⁸⁷, „Habis”⁸⁸, „Helmanti-

⁷⁵ M. Banniard, *Geneza kultury europejskiej V-VIII wieku*, tłum. z francuskiego A. Kuryś, Warszawa 1995.

⁷⁶ H. Bardon, *La littérature latine inconnue*, t. 1-2, Paris 1952-1956.

⁷⁷ M. von Albrecht, *A History of Roman Literature from Livius Andronicus to Boethius*, t. 1-2, Leiden 1997.

⁷⁸ J. de Ghellinck, *Patristique et Moyen Âge. Études d'histoire littéraire et doctrinale*, t. 1-2, Bruxelles 1961.

⁷⁹ J.M. Szymusiak, M. Starowieyski, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 1971.

⁸⁰ B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, tłum. z niemieckiego P. Pachciarek, Warszawa 1990.

⁸¹ P. Grimal, *L'art des jardins*, Paris 1974 ; tenże, *Les jardins romains*, Paris 1969; tenże, *The civilization of Rome*, translated by W. S. Maguinness, London 1963.

⁸² Por. prz. 5.

⁸³ *Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa 2001 [wyd. 3].

⁸⁴ *Enciclopedia Dantesca*, I. Baldelli (red. capo), t. 1-6, Roma 1970-1978.

⁸⁵ *Enciclopedia Virgiliiana*, U. Cozzoli (red. capo), t. 1-5, Roma 1984-1990.

⁸⁶ *Enciclopedia lingüística hispanica*, dirigida por M. Alvar, A. Badía, t. 1-2, Madrid 1960-1967.

⁸⁷ Emerita: revista de lingüística y filología clásica. (dalej: E), Instituto Antonio de Nebrija, Madrid. Por. m.in. V.J. Herrero Llorente, *Lucano en la literatura hispanolatina*, E, 27 (1959) s. 19-52; O. García de la Fuente, *El influjo hebreo en el latín bíblico*, E, 48 (1981) z. 2, s. 307-342. W 2010 roku Biblioteka KUL zrezygnowała z gromadzenia czasopisma, ze szkodą również dla izydorianistów, por.: K. Rzepkowski, *Isidore of Seville and comici ueteres. Ad Isid., Orig. VIII 7.7*, E, 80 (2012) s. 341-353.

⁸⁸ Habis: arqueología, filología clásica (dalej: H), Universidad de Sevilla. Por. m.in. P. Castillo Maldonado, *La muerte de Isidoro de Sevilla: apuntes de crítica histórico-hagiográfica*, H, 32 (2001) s. 577-596; R. García Cornejo, *A propósito de los ictiónimos en „De piscibus” Etimologías 12, 6 de Isidoro de Sevilla*, H, 32 (2001) s. 553-575; M. Rodríguez-Pantoja, *Observaciones sobre sintaxis de las „Etimologías” de Isidoro de Sevilla*, H, 12 (1981) s. 107-121; A. Ruiz de Elvira, *Universitas y enciclopedia (I)*, H, 28 (1997) s. 349-367; N. Adkins, *More Additions to Maltby's Lexicon of Ancient Latin Etymologies and Marangoni's Supplementum Etymologicum: Isidore of Seville on Grammar, Rhetoric and Dialectic (Etm. 1-2)*, H, 40 (2009), s. 17-25.

ca⁷⁸⁹, „Meander⁷⁹⁰, „Peritia⁷⁹¹, „Revue des Études Anciennes⁷⁹², „Revue des Études Augustiniennes⁷⁹³, „Revue des Études Latines⁷⁹⁴, „Studi Medievali⁷⁹⁵, wreszcie – na ostatnim miejscu jedynie z racji przyjętego przeze mnie alfabetycznego porządku wyliczania – znakomite „Vox Patrum⁷⁹⁶. Odnaleźć się w wielojęzycz-

⁸⁹ *Helmantica: revista de filología clásica y hebrea* (dalej: Helm.). Pontificia Universidad, Salamanca. Por. m.in. J. Campos, *La „Regula monachorum” de San Isidoro y su lengua*, Helm., 12 (1961) s. 61-101; O. Geta Cabrió, *Una nueva edición de las Etimologías*, Helm., 35 (1984) s. 111-116; M. Gómez Lozano, *El léxico de la vid en las Etimologías de San Isidoro de Sevilla*, Helm., 40 (1989) s. 293-301; M.A. Marcos Casquero, *Virgilio como fuente de San Isidoro en materia geográfica*, Helm., 33 (1982) s. 371-400; I. Mazzini, *Présence de Pline dans les herbiers de l’Antiquité et du haut Moyen-Age*, Helm., 37 (1986) s. 83-106. Niestety w ostatnich latach zrezygnowano z gromadzenia czasopisma, w którym nadal ukazują się wartościowe artykuły poświęcone Izydorowi i jego spuściźnie, por.: A. Ferraces Rodríguez, *Latín vulgar (b > m) y etimología: el zoónimo uerbex según Isidoro de Sevilla (Etym. 12, 1, 10)*, Helm., 63 (2012) s. 73-86.

⁹⁰ *Meander*: miesięcznik (od 2005 r. kwartalnik) poświęcony kulturze świata starożytnego (dalej: M). Warszawa. M. Starowieyski, *Izydor z Sewilli (560?-636)*, M, 22 (1967) s. 452-466; tenże, *Obraz literatury klasycznej pogańskiej w dziełach Izydora z Sewilli. Literatura grecka*, M, 29 (1974) s. 357-367; *Literatura rzymska*, M, 30 (1975) s. 19-35; E. Słuszkiewicz, *Skąd się wzięła klasyczna (i europejska) nazwa kasztana?*, M, 6 (1951) s. 92-104; A. Wąsik, *Izydor z Sewilli o kamieniach szlacheńskich. Uwagi ogólne i rozdział o kamieniach zielonych*, M, 63 (2008) 151-158; też, *Izydor z Sewilli o kamieniach szlacheńskich: rozdziały o kamieniach czerwonych i purpurowych*, M, 69 (2014) s. 57-63.

⁹¹ *Peritia*: Journal of the Medieval Academy of Ireland (dalej: P), Galway. Por. m.in. K. Baumgarten, *The geographical orientation of Ireland in Isidore and Orosius*, P, 3 (1984) s. 189-203; tenże, *A Hiberno-Isidorian Etymology*, P, 2 (1983), s. 225-228; J.N. Hillgarth, *Ireland and Spain in the seventh century*, P, 3(1984), s. 1-16; D. Wasserstein, *Classical mythology in an eleventh-century hispano-muslim geographer*, P, 5 (1986), s. 404-408.

⁹² *Revue des Études Anciennes*. Bordeaux. Por. m.in. P. Courcelle, *Isidore de Séville, auteur antique et médiéval*, „Revue des Études Anciennes”, 61 (1959) s. 419-423.

⁹³ *Revue des Études Augustiniennes*. Institut des Études Augustiniennes (dalej: REAug), Paris. Por. m.in. M. Banniard, *Le lecteur en Espagne wisigothique d’après Isidore de Séville: de ses fonctions à l’état de la langue*, REAug, 21 (1975), s. 112-144; P. Gautier Dalché, *Isidorus Hispalensis, De gentium vocabulis (Etym. IX, 2) quelques sources non repérées*, REAug, 31 (1985) s. 278-285; J. Fontaine, *Chronique d’histoire et de littérature hispaniques (paléochrétiennes et visigothiques) 1972-1976*, REAug, 22 (1976) s. 402-435.

⁹⁴ *Revue des Études Latines*. Publiée par la Société des Études Latines (dalej: REL), Paris. Por. m.in. O. Spevak, *Isidore de Séville: le livre XIV des Etymologiae et la tradition étymologique*, REL, 87 (2009) s. 231-248.

⁹⁵ *Studi medievali*. Centro italiano di studi sull’alto medioevo (dalej: S.M.), Spoleto. Por. m.in. J. Engels, *La portée d’étymologie isidorienne*, S.M. ser. 3, 3 (1962) s. 89-128; J. Scudieri Ruggieri, *Alle fonti della cultura ispanovisigotica*, S.M., 16 (1943-1950) s. 1-47.

⁹⁶ *Vox Patrum*: Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL, Lublin. Por. m.in.: Izydor z Sewilli, *O winorośli [Etymologiae XVII 5]*, przekład, wstęp, komentarz T. Krynicka, *VoxP*, 22 (2002) z. 42-43, s. 565-575; T. Krynicka, „Hexaameron” Ambrożego z Mediolanu jako źródło do XVII księgi „Etymologii” Izydora z Sewilli, *VoxP*, 25 (2005) z. 48, s. 125-138; też, *Izydor z Sewilli jako mistrz kompilacji: organizacja materiału w „Etymologiach” na przykładzie księgi XVII „De agricultura”*, *VoxP*, 26 (2006) z. 49, s. 319-333; też, *Izydor z Sewilli jako mistrz kompilacji: metody pracy twórcy „Etymologii” na podstawie księgi XVII „De agricultura”*, *VoxP*,

nym, zakurzonym labiryncie dostojnych tytułów i szlachejnych roczników pomagają publikacje o charakterze bibliograficznym, przede wszystkim znajdujące się w Dziale Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej KUL słynne tomy *L'année philologique. Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine*, często nazywane skrótowo *Marouzeau* dla nazwiska swego pierwszego wydawcy⁹⁷.

Jeśli możemy wierzyć opisowi sporządzonemu przez Izzydora w *Wierszach*, z biblioteką sewilskich biskupów sąsiadowało pomieszczenie, w którym przechowywano, a być może również przyrządzano środki lecznicze. W poświęconych *pigmentarium* dziewięciu epigramatach przemawiają do nas poddane personifikacji niewielkie gliniane naczynia, w których są przechowywane mające niebiański zapach kadzidło i cynamon, kosztowne olejki z róży i fiołków, z egzotycznej mirry, nardu, henny, a przede wszystkim ogólnie dostępne z racji swej niskiej ceny produkty pochodzenia roślinnego zbierane na Półwyspie Iberyjskim⁹⁸. Izydor był uczonym gabinetowym, jego wiedza miała charakter literacki, ale dotyczyła Boga i całego stworzonego przez niego świata. Kierował wnikliwy wzrok w głębinę mórz i ku szczytom gór, badał właściwości metali i kosztownych kamieni, studiował prawa, którym podlegają zwierzęta i rośliny, a także prawa stanowione przez człowieka. Fascynował go sposób przemieszczania się owadów, interesowało zielarstwo, przecinanie ogrodów, warzenie piwa i duszenie warzyw⁹⁹.

Aby odnieść prawdziwy pożytek z lektury *Etymologii*, potrzebujemy zatem narzędzi ze wszystkich dziedzin. Sewilczyk dokształcał swych czytelników w średniowieczu, dokształca też nas, którzy sięgamy dzisiaj po jego dzieła. Gdy podjęłam się zbadania botanicznej wiedzy Izzydora, gdy sięgnęłam do jego źródeł, znalazłam w Bibliotece KUL niezastąpione pomoce również w postaci prac badaczy rzymskiej literatury agronomicznej M. Sergeenka¹⁰⁰ oraz I. Mikołajczyka¹⁰¹,

z. 27 (2007) 50-51, s. 397-412; też, „*Desine gentilibus iam inservire poetis...*” („*Versus*” XI 9). *Chrześcijańscy epicy w bibliotece Izzydora z Sewilli*, VoxP, 33 (2013) z. 60, s. 191-207.

⁹⁷ *L'année philologique. Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine*, red. J. Marouzeau et al., Paris 1924/26 – . Por. także J.N. Hillgarth, *The Position of Isidorian Studies: a Critical Review of the Literature 1936-1975*, „*Studi Medievali*”, ser. 3, 24 (1983) s. 817-897; tenże, *The Position of Isidorian Studies, Isidorian Studies 1976-1985*, „*Studi Medievali*”, ser. 3, 31 (1990) s. 925-973.

⁹⁸ Por. *Versus* 19-24.

⁹⁹ T. Krynicka, *Literacki charakter botanicznej wiedzy Izzydora z Sewilli* („*Etymologie*”, ks. XVII), „*Studia Classica et Neolatina*”, 9 (2010) s. 23-36; też, *Świat*, s. 173-175; też, *Pomysłowe mrówki*

¹⁰⁰ M. Sergeenka, *Катон и его земледелие*, w: *Катон*, Земледелие, перевод М. Сергеевко, Москва 1950, s. 87-112; por. też, *Катоновская „шкала доходности” разных земельных угодий*, „*Вестник древней истории*”, 12 (1949) z. 1, s. 86-91; też, *Полевое хозяйство у Катона*, „*Вестник древней истории*”, 11 (1948) z. 4, s. 206-208.

¹⁰¹ I. Mikołajczyk, *Rzymska literatura agronomiczna*, Toruń 2004; tenże, *Traktat „Rerum rusticarum libri tres” Marka Terencjusza Warrona. Monografia historycznoliteracka*, Toruń 1992; tenże, *Rolnictwo rzymskie w okresie późnego antyku w świetle „Opus agriculturae” Palladiusza*, w: *Łacińska proza naukowa*, red. A.W. Mikołajczak, Gniezno 2001, s. 82-91.

historyka medycyny M. Grmeka¹⁰², autora artykułów poświęconych występującym w pismach starożytnych pisarzy roślinom, ich identyfikacji, historii, właściwościom A. Andrews¹⁰³. Nie poradziłabym sobie z identyfikacją i prezentacją roślin opisywanych w łacińskich pismach źródłowych bez słowników: J. André¹⁰⁴ i Z. Podbielkowskiego¹⁰⁵, jak również bez opracowań poświęconych historii roślin autorstwa M. Nowińskiego¹⁰⁶ oraz licznych artykułów uczonych przyrodników w *Encyklopedii Biologicznej*¹⁰⁷.

Izydor i współcześni mu hiszpano-rzymscy erudyci wymieniali się książkami, sprowadzali je z odległego Rzymu, pożyczali i przepisywali. Byli świadomi braków swoich księgozbiorów i za wszelką cenę usiłowali je uzupełnić¹⁰⁸. Pisząc pracę doktorską byłam wielokrotnie zmuszona do czynienia podobnych zabiegów. Dzięki niezastąpionej kierownicze Wypożyczalni Międzybibliotecznej, pani mgr Annie Madej (dziś emerytowanej), zapoznałam się z pracami wybitnej francuskiej badaczki starożytnej botaniki profesor S. Amigues¹⁰⁹, dotarłam do doskonałej książki A. Uhl o stanowiących podstawowe źródło Sewilczyka *Komen-*

¹⁰² M. Grmek, *Historia chorób u zarania cywilizacji zachodniej*, tłum. z francuskiego A.B. Matusiak, Warszawa 2002

¹⁰³ A.C. Andrews, *Acclimatization of Citrus Fruits in the Mediterranean Region*, „Agricultural History”, 35 (1964) s. 35-46; tenże, *Celery and Parsley in the Greco-Roman Period*, „Classical Philology”, 44 (1949) nr 2, s. 90-99; tenże, *Hyssop in the Classical Era*, „Classical Philology”, 56 (1961) s. 230-249; tenże, *Marjoram as a Spice in the Classical Era*, „Classical Philology”, 56 (1961) s. 73-82; tenże, *The Silphium of the Ancients. A Lesson in Crop Control*, „Isis”, 33 (1941) s. 232-236.

¹⁰⁴ J. André, *Lexique des termes de botanique en latin*, Paris 1956. Por. tenże, *Les mots à redoublement en latin*, Paris 1978; tenże, *Contribution au vocabulaire de la viticulture: les noms des cépages*, „Revue des Études Latines”, 30 (1953) s. 126-156; tenże, *Arbor felix, arbor infelix*, w: *Hommages à J. Bayet*, ed. par M. Renard, R. Schilling, Bruxelles 1964, s. 35-46; tenże, *La résine et la poix dans l'Antiquité. Technique et terminologie*, „L'antiquité classique”, 33 (1964) s. 86-97; tenże, *Recherches étymologiques sur certains noms des plantes latines*, „Latomus”, 15 (1956) s. 290-307; tenże, *Un mot fantôme: *pomelida*, „Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes”, 53 (1979) s. 241-243; tenże, *Vraies et fausses étymologies grecques*, „Revue des Études Latines”, 38 (1960) s. 151-171.

¹⁰⁵ Z. Podbielkowski, *Słownik roślin użytkowych: polski, łaciński, angielski, francuski, niemiecki, rosyjski*, Warszawa 1985.

¹⁰⁶ M. Nowiński, *Dzieje upraw i roślin uprawnych*, Poznań 1957; tenże, *Dzieje upraw i roślin leczniczych*, Warszawa 1985.

¹⁰⁷ *Encyklopedia Biologii. Wszystkie dziedziny nauk przyrodniczych*, red. nac. Z. Otałęga, t. 1-13, Kraków 1998-2000.

¹⁰⁸ A. Bober, *Braulio, biskup Saragossy (+651)*, „Roczniki teologiczno-kanoniczne”, 29 (1982) z. 4, s. 129-148, s. 142.

¹⁰⁹ S. Amigues, *Hyacinthos: Fleur mythique et plantes réelles*, „Revue des Études Grecques”, 105 (1982), s. 19-36; tenże, *La signature des plantes, source des croyances ou de savoir dans l'antiquité gréco-romaine?*, w: *La transmission des connaissances techniques. Tables rondes Aix-en-Provence avril 1993 – mai 1994*, par M.-C. Amouretti, G. Comet, Aix-en-Provence 1995, s. 127-138; tenże, *Ambiguïtés et vicissitudes des noms de plantes de Théophraste à Linné*, w: tenże, *Études de Botanique Antique*, Paris 2002, s. 351-362; tenże, *Le rôle de la métaphore dans la formation des noms grecs de plantes*, w: tenże, *Études de Botanique Antique*, Paris 2002, s. 279-289; tenże, *Les „fiancées du*

tarzach Serwiusza¹¹⁰, a także do opracowań znawców starożytnych zielników – A. Ferracesa Rodrígueza¹¹¹ i B. Maire¹¹². Przeczytałam też jedyną spośród poświęconych uczonemu Sewilczykowi ważnych prac J. Fontaine’a, której brak w zbiorach BU KUL: *Isidore de Séville. Genèse et originalité de la culture hispanique au temps de Wisigoths*¹¹³.

Żyjemy w dobie burzliwego rozwoju techniki. Biblioteka wzbogaca się w nowoczesne narzędzia pracy, takie jak dostęp do naukowych baz danych, Elektroniczny Katalog Kartkowy, Cyfrowa Biblioteka. Dzięki Internetowi, któremu czujnie patronuje – jako twórca *Etymologii*, pierwszej bazy danych w historii ludzkości – Izydor z Sewilli, mamy możliwość dotrzeć do prac izydorianistów, które powstają w najbardziej odległych zakątkach planety¹¹⁴, a także do najnowszej, ciągle uaktualnianej bibliografii izydoriańskiej, która ukazuje się w cyfrowym czasopiśmie „*Eruditio antiqua*”¹¹⁵. Jednak moim zdaniem, nic nie zastąpi pomocy kompetentnych bibliotekarzy, życzliwego uśmiechu szatniarek, wytrwałości magazynierów, którzy potrafią napisać na przeciążonym tomami rewersie „Magazynier = człowiek”, ale dzielnie dostarczają tomy, z których – jak z cegiełek – powstają kolejne gmachy prac naukowych. „Wszystkie prace wewnątrz biblioteki wymagają siły i zręczności” – twierdzi U. Eco¹¹⁶. Wymagają również kompetencji i serca, których pracownikom Biblioteki Uniwersyteckiej KUL nigdy nie brakło.

soleil”, w: *Les astres. Actes du colloque international de Montpellier, 23-25 mars 1995*, éd. par B. Bakhouché, A. Moreau, t. 1-2, Montpellier 1996, t. 2, s. 101-119.

¹¹⁰ A. Uhl, *Servius als Sprachlehrer. Zur Sprachrichtigkeit in der exegetischen Praxis der spätantiken Grammatikerunterrichts*, Göttingen 1988.

¹¹¹ A. Ferraces Rodríguez, *La transmisión del „De materia médica” en latín: de Dioscórides a Isidoro de Sevilla y algunos tratados de botánica*, Santiago de Compostela 1996.

¹¹² Quintus Gargilius Martialis, *Medicinae ex holeribus et pomis, texte, traduction et commentaire par B. Maire*, Lausanne 2001.

¹¹³ Por. prz. 9.

¹¹⁴ Por. m. in.: F. Trisoglio, *La catechesi liturgica: il De ecclesiasticis officiis di Isidoro di Siviglia*, „*Rivista Lasalliana*”, 78 (2011) s. 395-410, via: http://issuu.com/pentafotofotografia/docs/lasalliana_3; P. Val, *El deporte en las Etimologías de Isidoro de Sevilla*, w: *Actualidad en el deporte: investigación y aplicación*, red. L. Cantarero, F. Xavier Medina, San Sebastián 2008, s. 247-264, via: <http://www.ankulegi.org/wp-content/uploads/2012/03/0117Val.pdf>; C. Воронцов, *Творческий и компилятивный элементы в наследии Исихора Севильского*, w: *Сборник студенческих научных работ*, Москва 2011, s. 18-24, via: http://pstgu.ru/download/1354621154.stud-sbornik_2011.pdf; A. Crivât, *Isidore of Seville – Reader of Solinus*, „*Bucharest Working Papers in Linguistics*”, 15 (2013) s. 113-131, via: http://bwpl.unibuc.ro/uploads_ro/891/7_BWPL_2013_1_Crivat_final_18p.pdf. (dostęp do wszystkich prac 19. 06. 2015 r.).

¹¹⁵ J. Elfassi, *Chronique isidorienne (2008-2009)*, 2 (2010-2011), 3 (2012-2013), „*Eruditio Antiqua*”, 2 (2010) s. 165-187, via: <http://www.eruditio-antiqua.mom.fr/vol2/EA2g.Elfassi.pdf>; 4 (2012), s. 19-63, via: <http://www.eruditio-antiqua.mom.fr/vol4/EA4b.Elfassi.pdf>; 6 (2014), s. 39-87, via: <http://www.eruditio-antiqua.mom.fr/vol6/EA6c.Elfassi.pdf>. (dostęp do wszystkich numerów 19. 06. 2015 r.).

¹¹⁶ U. Eco, *O bibliotece*, tłum. z włoskiego A. Szymanowski, Warszawa, s. 18-19.

Wspominając lata studenckie, M. Wańkowicz pisze:

Biegło się do Biblioteki [...] i stawało się w zaczarowanej krainie Stu Dróg. Każda poczynała się z książeczki drobnej, z monografii pachnącej ułamkowym zainteresowaniem, jak ścieżka polna pachnie drobnym oczkiem kwiecia. Wnet jednak ścieżka wpada w drogę, droga w trakt i spiętrza się sarabanda traktów, po której z hukiem suną wielotomowe sprawy¹¹⁷.

Ścieżki, ścieżynki, drogi cierniste i różami usłane, które biorą początek w Bibliotece KUL, poprowadziły mnie kiedyś do biblioteki Izydora z Sewilli; tysiące czytelników prowadzą wciąż do dziesiątków, setek innych, również starożytnych, bibliotek. Niech mi zatem wolno będzie podziękować naszej Bibliotece Uniwersyteckiej KUL – za wszystkie przyjaźnie, które dzięki niej zakwitły w naszym życiu, za wszystkie przygody, które w jej ścianach przeżywalismy, za wszystkie drogi, którymi dzięki niej kroczymy, codziennie dalej, dalej, dalej, przed siebie.

słowa kluczowe: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Biblioteka Uniwersytecka KUL, ojcowie Kościoła, Izidor z Sewilli, *Etymologie*, Jacques Fontaine

BIBLIOGRAFIA

Pisma Izydora z Sewilli (w porządku chronologicznym)

- Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive originum libri XX, edidit W.M. Lindsay, Oxford 1911.
- El „De viris illustribus” de San Isidoro, estudio y edición crítica de C. Codoñer Merino, Salamanca 1964.
- Isidoro de Sevilla, Etimologías, Libro XIX: de naves, edificios y vestidos, introducción, edición crítica, traducción y notas por M. Rodríguez-Pantoja, Sevilla 1974.
- Isidoro de Sevilla: Libro XX de las Etimologías, introducción, edición crítica, traducción y notas por A. Balóira Bértolo, Santiago de Compostela 1975.
- Isidori Hispalensis Etymologiarum liber octavus de ecclesia et sectis, texte établi, traduit et commenté par S. de Clauzade de Maziex, Paris 1977.
- Isidore de Séville, Étymologies. Livre XVII: De l’agriculture, texte établi, traduit et commenté par J. André, Paris 1981.
- Isidorus Hispalensis, Etymologiae II: De rhetorica et dialectica, text edited and translated with introduction and annotations by P. K. Marshall, Paris 1983.
- Isidore de Séville, Étymologies. Livre IX: Les langues et les groupes sociaux, texte établi, traduit et commenté par M. Reydellet, Paris 1984.
- Isidore de Séville, Étymologies. Livre XII: Des animaux, texte établi, traduit et commenté par J. André, Paris 1986.
- Isidorus Episcopus Hispalensis De ecclesiasticis officiis, edidit C. M. Lawson, CCL 113, Turnholti 1989.

¹¹⁷ M. Wańkowicz, *Ziele na kraterze*, Warszawa 2009, s. 285.

- Isidoro de Sevilla, *Etimologías XVI*, introducción y edición crítica con fuentes, traducción y notas por J. Feáns Landeira, Santiago de Compostela 1995.
- Isidori Hispalensis Sententiae, edidit P. Cazier, CCL 111, Turnholti 1998.
- Isidori Hispalensis Versus, edidit J.M. Sánchez Martín cum commentario et translatione, CCL 113A, Turnholti 2000.
- Isidori Hispalensis Chronica, edidit J. C. Martín, CCL 112, Turnholti 2003.
- Isidoro di Siviglia, *Etimologie*, libro XIII: De mundo et partibus, edizione, traduzione e commento a cura di G. Gasparotto, Paris 2004.
- Isidore de Séville, *Étymologies*. Livre 15: Les constructions et les terres, texte établi, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin, P. Monat, Besançon 2004.
- Isidori Hispalensis Episcopi Differentiae II, edidit M.A. Andrés Sanz, CCL 111A, Turnholti 2006.
- Scripta de vita Isidori Hispalensis Episcopi, edidit J. C. Martín, CCL 113B, Turnholti 2006.
- Isidore de Séville, *Étymologies*. Livre III: De mathematica, texte établi par G. Gasparotto avec la collaboration de J.-Y. Guillaumin, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin, Paris 2009.
- Isidori Hispalensis episcopi Synonyma, edidit J. Elfassi, CCL 111B, Turnholti 2009.
- Isidoro di Siviglia, *Etimologie*. Libro XI. De homine et portentis, a cura di F. Gasti, Paris 2010.
- Isidore de Séville. *Étymologies*. Livre XX. De penu et instrumentis domesticis et rusticis, texte établi, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin, Paris 2010.
- Isidore de Séville. *Étymologies*. Livre XIV. De Terra, texte établi, traduit et commenté par O. Spevak, Paris 2011.
- Isidoro de Sevilla. *Etimologías*. Libro VI. De las Sagradas Escrituras, introducción, edición crítica, traducción y notas por C. Chaparro Gómez, Paris 2012.
- Isidore de Séville, *Étymologies*. Livre VII: Dieu, les anges, les saints, texte établi par J.-Y. Guillaumin, traduit et commenté par J.-Y. Guillaumin et P. Monat, Paris 2012.
- Isidoro de Sevilla. *Etimologías*. Libro V. De legibus – De temporibus, introducción y edición crítica con fuentes, traducción y notas por V. Yarza Urquiola, F. J. Andrés Santos, Paris 2013.

Pisma innych autorów starożytnych

- Sant' Ambroggio. *Opera omnia*. Opere exegetiche I. I sei giorni della Creazione, recensuit C. Schenkl, introduzione, traduzione, note e indici di G. Banterle, Milano 1979.
- Quintus Gargilius Martialis, *Medicinae ex holeribus et pomis*, texte, traduction et commentaire par B. Maire, Lausanne 2001.
- Aulus Gellius *Noctes Atticae* (books 1-10), edited by P.K. Marshall, Oxford 1968.
- The Hisperica Famina: I. The A-Text*, edited by M.W. Herren, Toronto 1974.
- Prudenti Clementis Aureliani Carmina, cura et studio M.P. Cuningam, CCL 126, Turnholti 1966.

Tłumaczenia pism autorów starożytnych

- Ambroży, święty, *Hexaameron*, tłum. W. Szoldrski, wstęp A. Bogucki, PSP 4, Warszawa 1969.
- Izydor z Sewilli, O winorośli [Etimologiae XVII 5], przekład, wstęp, komentarz T. Krynicka „Vox Patrum” 22 (2002) 42-43, s. 565-575.
- Izydor z Sewilli, *Sentencje*, tłum. i oprac. T. Krynicka, Kraków 2012.
- Izydor z Sewilli, *Wiersze (Versus, CPL 1212)*, tłum. i oprac. T. Krynicka, „Vox Patrum”, 27 (2007) 51-52, s. 565-580.

Izydor z Sewilli, Sentencje, tłum. i oprac. T. Krynicka, Kraków 2012.
Prudencjusz, Wieńce męczeńskie (Peristephanon). Przedślowie, Epilog, tłum. M. Brożek, wstęp i oprac. M. Starowieyski, Kraków 2006.

Opracowania

- Adkins N., More Additions to Maltby's Lexicon of Ancient Latin Etymologies and Marangoni's Supplementum Etymologicum: Isidore of Seville on Grammar, Rhetoric and Dialectic (Etym. 1-2), „Habis”, 40 (2009) s. 17-25.
- Aherne C. M., Late Visigothic Bishops, their Schools and the Transmission of Culture, „Traditio”, 22 (1966) s. 435-444.
- Albrecht M. von, A History of Roman Literature from Livius Andronicus to Boethius, t. 1-2, Leiden 1997.
- Altaner B., Stuibler A., Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła, tłum. z niemieckiego P. Pachciarek, Warszawa 1990.
- Alvar M., Badía A. red., Enciclopedia lingüística hispanica, t. 1-2, Madrid 1960-1967.
- Amigues S., Études de Botanique Antique, Paris 2002.
- Amigues S., Hyacinthos: Fleur mythique et plantes réelles, „Revue des Études Grecques”, 105 (1982) s. 19-36.
- Amigues S., La signature des plantes, source des croyances ou de savoir dans l'antiquité gréco-romaine?, w: M.-C. Amouretti, G. Comet red., La transmission des connaissances techniques. Tables rondes Aix-en-Provence avril 1993 - mai 1994, Aix-en-Provence 1995, s. 127-138.
- Amigues S., Les „fiancées du soleil”, w: B. Bakhouche, A. Moreau red., Les astres. Actes du colloque international de Montpellier, 23 - 25 mars 1995, t. 1-2, Montpellier 1996, t. 2, s. 101-119.
- André J., Arbor felix, arbor infelix, w: Hommages à J. Bayet, ed. par M. Renard, R. Schilling, Bruxelles 1964, s. 35-46.
- André J., Contribution au vocabulaire de la viticulture: les noms des cépages, „Revue des Études Latines” 30 (1953), s. 126-156.
- André J., La résine et la poix dans l'Antiquité. Technique et terminologie, „L'antiquité classique”, 33 (1964) s. 86-97.
- André J., Les mots à redoublement en latin, Paris 1978.
- André J., Lexique des termes de botanique en latin, Paris 1956.
- André J., Recherches étymologiques sur certains noms des plantes latins, „Latomus”, 15 (1956) s. 290-307.
- André J., Un mot fantôme: *pomelida, „Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes”, 53 (1979) s. 241-243.
- André J., Vraies et fausses étymologies grecques, „Revue des Études Latines” 38 (1960), s. 151-171.
- Andrews A.C., Acclimatization of Citrus Fruits in the Mediterranean Region, „Agricultural History”, 35 (1964) s. 35-46.
- Andrews A.C., Celery and Parsley in the Greco-Roman Period, „Classical Philology” 44 (1949) n. 2, s. 90-99.
- Andrews A.C., Hyssop in the Classical Era, „Classical Philology” 56 (1961), s. 230-249.
- Andrews A.C.; Marjoram as a Spice in the Classical Era, „Classical Philology”, 56 (1961) s. 73-82.
- Andrews A.C., The Silphium of the Ancients. A Lesson in Crop Control, „Isis”, 33 (1941) s. 232-236.
- Baldelli I. red., Enciclopedia Dantesca, t. 1-6, Roma 1970-1978.

- Banniard M., *Geneza kultury europejskiej V-VIII wieku*, tłum. z francuskiego A. Kuryś, Warszawa 1995.
- Banniard M., *Le lecteur en Espagne wisigothique d'après Isidore de Séville: de ses fonctions à l'état de la langue*, „Revue des Études Augustiniennes”, 21 (1975) s. 112-144.
- Bardon H., *La littérature latine inconnue*, t. 1-2, Paris 1952-1956.
- Baumgarten K., *A Hiberno-Isidorian Etymology*, „Peritia”, 2 (1983) s. 225-228.
- Baumgarten K., *The geographical orientation of Ireland in Isidore and Orosius*, „Peritia” 3 (1984), s. 189-203.
- Bober A., *Braulio, biskup Saragossy (+651)*, „Roczniki teologiczno-kanoniczne”, 29 (1982) z. 4, s. 129-148.
- Campos J., *La „Regula monachorum” de San Isidoro y su lengua*, „Helmantica”, 12 (1961) s. 61-101.
- Castillo Maldonado P., *La muerte de Isidoro de Sevilla: apuntes de crítica histórico-hagiográfica*, „Habis”, 32 (2001) s. 577-596.
- Cazier P., *Isidore de Séville et la naissance de l'Espagne catholique*, Paris 1994.
- Courcelle P., *Isidore de Séville, auteur antique et médiéval*, „Revue des Études Anciennes”, 61 (1959) s. 419-423.
- Codoñer C., *La suerte de los libros*, „Filologia mediolatina”, 9 (2002) s. 35-50.
- Cozzoli U. (red.), *Enciclopedia Virgiliana*, t. 1-5, Roma 1984-1990.
- Crivăț A., *Isidore of Seville – Reader of Solinus*, „Bucharest Working Papers in Linguistics”, 15 (2013) s. 113-131.
- Curtius E. R., *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. z niemieckiego A. Borowski, Kraków 1997.
- Díaz y Díaz M. C., *Introducción general a San Isidoro de Sevilla*, w: *San Isidoro de Sevilla, Etimologías. Edición bilingüe, texto latino, versión española y notas por J. Oroz Reta, M.-A. Marcos Casquero*, t. 1-2, Biblioteca de Autores Cristianos 433-434, Madrid 1982, t. 1, s. 1-257.
- Díaz y Díaz M. C. red., *Isidoriana*, León 1961.
- Diesner H. J., *Isidorus von Sevilla und das westgotische Spanien*, Berlin 1977.
- Diesner H. J., *Isidor von Sevilla und seine Zeit*, Berlin 1973.
- Eco U., *Imię róży*, tłum. z włoskiego A. Szymanowski, Kraków 2004.
- Eco U., *O bibliotece*, tłum. z włoskiego A. Szymanowski, Warszawa 2007.
- Elfassi J., *Chronique isidorienne (2008-2009)*, 2 (2010-2011), 3 (2012-2013), „Eruditio Antiqua” 2 (2010), s. 165-187; 4 (2012), s. 19-63; 6 (2014), s. 39-87.
- Engels J., *La portée d'étymologie isidorienne*, „Studi medievali”, ser. 3, 3 (1962) s. 89-128.
- Ferraces Rodríguez A., *Latín vulgar (b>m) y etimología: el zoónimo uerbex según Isidoro de Sevilla (Etym. 12, 1, 10)*, „Helmantica”, 63 (2012), s. 73-86.
- Ferraces Rodríguez A., *La transmisión del „De materia médica” en latín: de Dioscórides a Isidoro de Sevilla y algunos tratados de botánica*, Santiago de Compostela 1996.
- Fontaine J., *Chronique d'histoire et de littérature hispaniques (paléochrétiennes et wisigothiques) 1972-1976*, „Revue des Études Augustiniennes”, 22 (1976) s. 402-435.
- Fontaine J., *Chrześcijańska literatura łacińska. Rys historyczny*, tłum. z francuskiego J. Słomka, Tarnów 1997.
- Fontaine J., *Introduction*, w: *Isidore de Séville, Traité de la Nature*, édité par J. Fontaine, Bordeaux 1960, s. 1-139.
- Fontaine J., *Isidore de Séville et la culture classique dans l'Espagne wisigothique*, t. 1-2, Paris 1959, t. 3, Paris 1983.
- Fontaine J., *Isidore de Séville. Genèse et originalité de la culture hispanique au temps de Wisigoths*, Turnhout 2001.

- Fontaine J., *Isidoro di Siviglia e la cultura del suo tempo, Culture et spiritualité en Espagne du IVe au VII siècle*, London 1986.
- Fontaine J., *Le sacré antique vu par un homme du VIIe siècle*, „Bulletin de l'Association G. Budé”, 48(1989) s. 394-405.
- Fontaine J., *Poésie et liturgie: sur la symbolique christique des luminaries, de Prudence à Isidore de Séville*, w: Fontaine J., *Études sur la poésie latine tardive d'Ausone à Prudence*, Paris 1980, s. 184-213.
- Fontaine J., *Théorie et pratique du style chez Isidore de Séville*, „Vigiliae Christianae”, 14 (1960) s. 65-101.
- Fontaine J., Pellistrandi C. red., *L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique*, Madrid 1992.
- Франко І., *Вибрані твори*, т. 1-3, Київ 1973.
- García Cornejo R., *A propósito de los ictiónimos en „De piscibus”* *Etimologías* 12, 6 de Isidoro de Sevilla, „H.” 32 (2001) s. 553-575.
- García de la Fuente O., *El influjo hebreo en el latín bíblico*, „Emerita”, 48 (1981) z. 2, s. 307-342.
- Gautier Dalché P., *Isidorus Hispalensis, De gentium vocabulis (Etym. IX, 2) quelques sources non repérées*, „Revue des Études Augustiniennes”, 31 (1985) s. 278-285.
- Geta Cabrío O., *Una nueva edición de las Etimologías*, „Helmantica”, 35 (1984) s. 111-116.
- Ghellinck J. de, *Patristique et Moyen Âge. Études d'histoire littéraire et doctrinale*, t. 1-2, Bruxelles 1961.
- Gómez Lozano M., *El léxico de la vid en las Etimologías de San Isidoro de Sevilla*, „Helmantica”, 40 (1989) s. 293-301.
- Grimal P., *L'art des jardins*, Paris 1974
- Grimal P., *Les jardins romains*, Paris 1969.
- Grimal P., *The civilization of Rome*, translated by W. S. Maguinness, London 1963.
- Grmek M., *Historia chorób u zarania cywilizacji zachodniej*, tłum. z francuskiego A. B. Matusiak, Warszawa 2002.
- Гуревич А., *Категории средневековой культуры*, Москва 1972.
- Herrero Llorente V.J., *Lucano en la literatura hispanolatina*, „Emerita”, 27 (1959) s. 19-52.
- Hillgarth J. N., *Ireland and Spain in the Seventh Century*, „Peritia”, 3 (1984) s. 1-16.
- Hillgarth J. N., *Isidore of Seville*, w: *Dictionary of the Middle Ages*, ed. by J. R. Strayer, vol. 6, New York 1985, s. 564.
- Hillgarth J. N., *The Position of Isidorian Studies: a Critical Review of the Literature 1936-1975*, „Studi Medievali” ser. 3, 24 (1983), s. 817-897.
- Hillgarth J. N., *The Position of Isidorian Studies, Isidorian Studies 1976-1985*, „Studi Medievali”, ser. 3, 31 (1990), s. 925-973.
- James E. red., *Visigothic Spain: New Approaches*, Oxford 1980.
- Kordel M., *Liturgia mozarabska (hiszpańsko-wizygocka) w dziele „De ecclesiasticis officiis” św. Izydora z Sewilli. Studium historyczno-liturgiczne*, Kraków 1935.
- Kordel M., *W 1300 rocznicę czwartego synodu tolekańskiego*, „Mysterium Christi”, 5 (1933/34), s. 11-17.
- Krynicka T., *„Desine gentilibus iam inservire poetis...” („Versus” XI 9). Chrześcijańscy epicy w bibliotece Izydora z Sewilli*, „Vox Patrum”, 33 (2013) 60, s. 191-207.
- Krynicka T., *„Hexaemeron” Ambrożego z Mediolanu jako źródło do XVII księgi „Etymologii” Izydora z Sewilli*, „Vox Patrum”, 25 (2005) 48, s. 125-138.
- Krynicka T., *Izydor z Sewilli*, Kraków 2007.
- Krynicka T., *Izydor z Sewilli jako mistrz kompilacji: metody pracy twórcy „Etymologii”*

- na podstawie księgi XVII „De agricultura”, „Vox Patrum”, 27 (2007) 50-51, s. 397-412.
- Krynicka T., Izydor z Sewilli jako mistrz kompilacji: organizacja materiału w „Etymologiach” na przykładzie księgi XVII „De agricultura”, „Vox Patrum”, 26 (2006) 49, s. 319-333.
- Krynicka T., Literacki charakter botanicznej wiedzy Izydora z Sewilli („Etymologie”, ks. XVII), „Studia Classica et Neolatina”, 9 (2010) s. 23-36.
- Krynicka T., Pomysłowe mrówki, zawzięte mole i muszki pijaczki: owady w XII księdze „Etymologii” Izydora z Sewilli, w: Materiały pokonferencyjne III konferencji z cyklu „Bestiarium” „Owady-Robaki-Insekty”, którą zorganizowało Interdyscyplinarne Koło Naukowe Doktorantów Filologicznego Studium Doktoranckiego UG (Gdańsk, 9. 04. 2013 r.), via: http://www.ikndok.ug.edu.pl/upload/files/30/owady_publicacja.pdf (dostęp: 19.06.2015).
- Krynicka T., Profesor Jacques Fontaine (22 IV 1922 - 31 V 2015), „Vox Patrum”, 35 (2015) 63, s. 731-738.
- Krynicka T., Świat roślin w XVII księdze „Etymologii” Izydora z Sewilli, Lublin 2007, s. 15-20.
- Ledzińska A., Gramatyka wobec sztuk wyzwolonych w pismach Izydora z Sewilli: „origo et fundamentum liberalium litterarum”, Kraków 2014.
- López Bravo C., El legado iusfilosófico [sic!] de San Isidoro de Sevilla. Ley y derecho en el libro V de las Etimologías, „Isidorianum”, 23 (2003) s. 9-30.
- Madóz J., San Isidoro de Sevilla. Semblanza de su personalidad litararia, León 1960.
- Mair Davies L., Isidorian Texts and the Hibernensis, „Peritia”, 11 (1997) s. 207-249.
- Marcos Casquero M. A., Virgilio como fuente de San Isidoro en materia geográfica, „Helmantica” 33 (1982), s. 371-400.
- Marouzeau J. red., L'année philologique. Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine, Paris 1924/1926-
- Marrou H.-I., Isidore de Séville et les origines de la culture médiévale, „Revue historique”, 235 (1966) s. 39-46.
- Mazzini I., Présence de Pline dans les herbiers de l'Antiquité et du haut Moyen-Age, „Helmantica”, 37 (1986) s. 83-106.
- Michałowska T., Sredniowieczna teoria literatury w Polsce. Rekonesans, Wrocław 2007.
- Mikołajczyk I., Rolnictwo rzymskie w okresie późnego antyku w świetle „Opus agriculturae” Palladiusza, w: Łacińska proza naukowa, red. A. W. Mikołajczak, Gniezno 2001, s. 82-91.
- Mikołajczyk I., Rzymska literatura agronomiczna, Toruń 2004.
- Mikołajczyk I., Traktat „Rerum rusticarum libri tres”, Marka Terencjusza Warrona. Monografia historycznoliteracka, Toruń 1992.
- Miscellanea Isidoriana. Homenaje a S. Isidoro de Sevilla en el XIII centenario de su muerte 636 – 4 de abril – 1936, Romae 1936.
- Nowiński M., Dzieje upraw i roślin uprawnych, Poznań 1957.
- Nowiński M., Dzieje upraw i roślin leczniczych, Warszawa 1985.
- Otałęga Z. red., Encyklopedia Biologii. Wszystkie dziedziny nauk przyrodniczych, t. 1-13, Kraków 1998-2000.
- Philippart G., „Etymologiarum liber XVII” d'Isidore de Séville. À propos d'une édition récente, „Scriptorium”, 37 (1983) n. 2, s. 290-294.
- Podbielkowski Z., Słownik roślin użytkowych: polski, łaciński, angielski, francuski, niemiecki, rosyjski, Warszawa 1985.
- Riché P., Edukacja i kultura w Europie Zachodniej (VI-VIII wiek), tłum. z francuskiego M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 1995.

- Rodríguez-Pantoja M., Observaciones sobre sintaxis de las „Etimologías” de Isidoro de Sevilla, „Habis”, 12 (1981) s. 107-121.
- Ruiz de Elvira A., Universitas y encyclopedia (I), „Habis”, 28 (1997) s. 349-367.
- Rzepkowski K., Isidore of Seville and comici ueteres. Ad Isid., Orig. VIII 7.7, „Emerita” 80 (2012) s. 341-353.
- Scudieri Ruggieri J., Alle fonti della cultura ispanovisigotica, „Studi medievali”, 16 (1943-1950) s. 1-47.
- Сергеенко М., Катон и его земледелие, w: Катон, Земледелие, перевод М. Сергеенко, Москва 1950, s. 87-112.
- Сергеенко М., Катоновская “шкала доходности” разных земельных угодий, „Вестник древней истории”, 12 (1949) z. 1, s. 86-91.
- Сергеенко М., Полевое хозяйство у Катона, „Вестник древней истории”, 11 (1948) z. 4, s. 206-208.
- Słuszkiewicz E., Skąd się wzięła klasyczna (i europejska) nazwa kasztana?, „Meander”, 6 (1951), s. 92-104.
- Spevak O., Isidore de Séville: le livre XIV des Etymologiae et la tradition étymologique, „Revue des Études Latines” 87 (2009), s. 231-248.
- Starowieyski M., Izydor z Sewilli (560?-636), „Meander”, 22 (1967) s. 452-466.
- Starowieyski M., Obraz literatury klasycznej pogańskiej w dziełach Izydora z Sewilli. Literatura grecka, „Meander”, 29 (1974) s. 357-367; Literatura rzymska, „Meander” 30 (1975), s. 19-35.
- Starowieyski M., Przygotowanie do kapłaństwa w Hiszpanii Wizygockiej, „Vox Patrum”, 13-15 (1993-1995) 24-29, s. 275-283.
- Szram M., Ciało zmartwychwstałe w myśli patrystycznej przełomu II i III wieku, Lublin 2010. Szymusiak J. M., Starowieyski M., Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa, Poznań 1971.
- Świderkówna A. red., Słownik pisarzy antycznych, red., Warszawa 2001 [wyd. 3].
- Świerżawski W., Formacja liturgiczna. Wiąż Biblii i Liturgii w dopełniającym się współdziałaniu biblisty i liturgisty – ks. Jana Korzonkiewicza i ks. Michała Kordela, www.kkbids.episkopat.pl/uploaded/a22/II%20WIEZ.pdf (dostęp 19.06.2015).
- Trisoglio F., La catechesi liturgica: il De ecclesiasticis officiis di Isidoro di Siviglia, „Rivista Lasalliana”, (78) 2011, s. 395-410.
- Uhl A., Servius als Sprachlehrer. Zur Sprachrichtigkeit in der exegetischen Praxis der spätantiken Grammatikerunterrichts, Göttingen 1988.
- Val P., El deporte en las Etimologías de Isidoro de Sevilla, w: L. Cantarero, F. Xavier Medina red., Actualidad en el deporte: investigación y aplicación, San Sebastián 2008, s. 247-264.
- Воронцов С., Творческий и компилятивный элементы в наследии Исидора Севильского, w: Сборник студенческих научных работ, Москва 2011, s. 18-24.
- Vossler K., San Isidoro, „Arbor”, 2 (1944) s. 19-20.
- Wańkiewicz M., Ziele na kraterze, Warszawa 2009.
- Wasserstein D., Classical mythology in an eleventh-century hispano-muslim geographer, „Peritia”, 5 (1986) s. 404-408.
- Wąsik A., Izydor z Sewilli o kamieniach szlacheńskich. Uwagi ogólne i rozdział o kamieniach zielonych, „Meander”, 63 (2008) 151-158.
- Wąsik A., Izydor z Sewilli o kamieniach szlacheńskich: rozdziały o kamieniach czerwonych i purpurowych, „Meander”, 69 (2014) s. 57-63.

KUL LIBRARY AS A WORKPLACE FOR A RESEARCHER WORKING ON ISIDORE OF SEVILLE BASED ON AUTHOR'S EXPERIENCE

Summary

KUL Library constitutes an excellent workplace for scholars from many fields, including theologians, historians, philologists who study the achievements of Isidore of Seville – a great erudite, author of the famous *Etymologiae*, an outstanding teacher and tutor of medieval Europe. The library collection includes all his scriptures, edited by J.P. Migne (volumes 81-83 of *Patrologiae Latinae*), also in the form of critical editions in recent collections and series. In addition, it has numerous publications, although published before 1990, dedicated to the life and legacy of Isidore, primarily by J. Fontaine, as well as the works referring to the times and cultural environment of the encyclopaedist. Isidore was a compiler, so it is crucial for a researcher dealing with Isidore to be acquainted with his sources – works of classical authors and Christians, Greek and Latin writers and poets, which are also in the collections of KUL Library.

The Bishop of Seville's knowledge was of a literary character, but related to God and the whole world created by him. The library contains the literature necessary for the researcher, who, wishing to understand Isidore-a specialist, should educate himself in these fields of knowledge on which Isidore worked. Difficulties arising from the lack of necessary publications in the library are effectively resolved by taking advantage of the effectively functioning Interlibrary Loan. In recent years, KUL Library has been enriched with modern tools such as the Electronic Card Catalog and Digital Library. Providing access to scientific databases enables readers to find works on Isidore, which are written in the most remote corners of our planet. The staff of the Library deserve special gratitude. They are consistently competent, helpful and dedicated to their work. Their knowledge and kindness are the second – apart from the extensive collection – magnet which attracts numerous readers (also the ones working on Isidore) to KUL Library from all over the country.

Keywords: the John Paul II Catholic University of Lublin, KUL Library, the Church Fathers, Isidore of Seville, *Etymologiae*, Jacques Fontaine

Translated by Aneta Kiper